

In our study we consider the environmental competence of future biology teachers as the ability to actively and responsibly realize their potential (environmental knowledge, skills, experience) for successful professional activity in environmental education and upbringing of students; be aware of their own involvement and responsibility for the restoration, preservation of the natural environment, greening the minds of students; carry out environmentally sound activities, practically solve environmental problems in the professional and domestic spheres in accordance with the principles of sustainable development, acquired environmental values, motives for interaction with nature, beliefs, ideals, etc.

The analyzed various definitions of environmental competence are not contradictory, but complement each other, focusing on certain aspects of the phenomenon. The ecological competence of future biology teachers is an integrative characteristic of the individual, which brings to the fore the ability to actively, responsibly and effectively implement the functions of environmental education and education of students of a general secondary education institution. At the same time, ecological value orientations, views, beliefs, motives of interaction with nature, ideals, attitudes, ecologically expedient activity, etc. occupy an important place. We connect the prospects of further scientific research with the study of the structural components of the ecological competence of future biology teachers, their features and functional interaction.

Key words: *competence approach, competence, ecological competence, future biology teachers.*

УДК 377.35

Олена Чернявська

Національна металургійна академія України

ORCID ID 0000-0001-9242-1846

DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/398-405

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ПРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХАННЯ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

У статті висвітлені питання сучасного стану освітнього простору України. Представлений аналіз можливостей використання компетентнісного підходу у сфері фізичної культури і спорту в системі організації освітнього процесу з фізичного виховання в закладах професійно-технічної освіти. Розглянуті поняття «компетентність», «фізкультурна компетентність», «фізкультурно-оздоровча компетентність», «здоровя'збережувальна компетентність», «фізкультурно-спортивна компетентність». Зазначено, що впровадження компетентнісного підходу у фізичне виховання передбачає оновлення змісту теоретичної, методичної та практичної підготовки здобувачів у різних формах організації освітнього процесу.

Ключові слова: *компетентність, компетентнісний підхід, фізична культура, професійно-технічна освіта, кваліфікований робітник, заклад освіти.*

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням системи фізичного виховання майбутніх кваліфікованих робітників під час здобуття професії безпосередньо в закладах професійної освіти, у світлі рекомендацій, визначених у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 (2013) та в низці державних документів («Про освіту» (2017), «Про

професійну освіту» (1998), «Про фізичну культуру і спорт» (1993)), означено формування відповідального ставлення молоді до власного здоров'я як до найвищої індивідуальної й суспільної цінності. Вирішення вищезазначеного завдання вимагає модернізації методичної системи фізичного виховання здобувачів, яка має забезпечити досягнення основної мети фізичного виховання – задоволення потреб здобувачів професійно-технічної освіти і суспільства в цілому у формуванні всебічно духовно і фізично розвиненої особистості, сприяння підвищенню рівня її життєдіяльності та сформованості високої фізкультурно-оздоровчої компетентності.

Таким чином, вивчення основних положень щодо впровадження компетентнісного підходу в систему фізичного виховання закладів професійно-технічної освіти набуває актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Компетентнісний підхід в освіті розробляють В. Байденко, В. Болотов, П. Борисов, Б. Ельконін, І. Зимня, Т. Іванова, Є. Коган, В. Лаптев, О. Лебедев, О. Ленська, Л. Луценко, Г. Подчалімова, Н. Селезньова, Ю. Татур, І. Фрумін, С. Шишов, які здебільшого розуміють під цим поняттям спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей, що пов'язано з переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, глобалізацією всіх сфер його життєдіяльності. Безпосередньо формуванню фізкультурно-оздоровчих компетентностей здобувачів освіти присвятили свої дослідження Г. Барсуковська, О. Гладощук, Г. Грибан, Л. Загородня, О. Тимошенко та інші.

Мета статті – проаналізувати перспективи впровадження компетентнісного підходу в освітній процес з фізичного виховання в закладах професійно-технічної освіти.

Методи дослідження: аналіз нормативно-правових актів, науково-методичної, психолого-педагогічної літератури, системний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Сучасні науковці (Е. Вільчковський, Ю. Зіньковський, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Щербак) звертають увагу на необхідність оновлення змісту професійно-технічної освіти, приведення її у відповідність до потреб інформаційно-технологічного суспільства, урахування динамічних змін на ринку праці, соціального захисту учнів, викладачів, майстрів виробничого навчання, модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти, сучасного науково-методичного забезпечення, підготовки висококваліфікованого виробничого персоналу.

Особлива увага надається особистісним якостям робітників, їх світогляду, культурі, поведінці, що є важливими чинниками формування

корпоративної культури на підприємстві. Це зумовлює необхідність у подоланні технократичних тенденцій у цілях, завданнях і змісті професійно-технічної освіти на засадах гуманізації, що докорінно повинно змінити парадигму сучасної освіти (Пометун, 2004).

Нині компетентнісний підхід визнано як один зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій у розвинених країнах світу, серед яких Австрія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Франція, деякі країни Східної Європи: Угорщина, Румунія, Молдова, Литва, Латвія та ін. Він став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя і породив безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівнях цих країн. Науковці європейських країн пояснюють увагу до компетентнісного підходу тим, що саме набуття життєво важливих компетенцій може дати людині можливість орієнтуватися в сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Компетентність є передумовою успішності самореалізації випускника в суспільстві та передумовою розвитку самого суспільства. У зв'язку з цим міжнародні експерти визначають, що головне завдання освіти – готувати компетентного члена суспільства, спроможного ухвалювати адекватні рішення, реагуючи на особистісні й соціальні виклики.

У сучасних умовах в Україні компетентнісний підхід також визнано одним із напрямів модернізації освіти. Готовність українських педагогів запровадити компетентнісний підхід у системі освіти певною мірою виявляється в різних освітніх документах. На сучасному етапі трансформація змісту освіти визначається принципово іншим підходом до його відбору і структурування, що має залежати від кінцевого результату освітнього простору: набуття учнями компетентностей.

Поняття «компетентність» трактується як складна інтегрована характеристика особистості, пов'язана з сукупністю знань, умінь, навичок, ставлень, а також досвіду, що дає змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності (Пометун, 2004). Низка дослідників (Е. Зеєр, І. Зимня, А. Новиков) також дотримуються думки, що компетентність відрізняється від понять «знання», «уміння», «навички» та має інтегративний характер, співвідноситься з ціннісно-смысловими характеристиками особистості, які орієнтують на практичну діяльність та включають у себе:

- спрямованість особистості (мотивація, ціннісні орієнтації тощо);

- здібності особистості долати стереотипи, відчувати проблеми, проявляти проникливість, гнучкість мислення;
- характер – самостійність, цілеспрямованість, вольові якості (Сараєва, 2012).

Як відмічають В. Болотов та В. Серіков, компетентність, виступаючи результатом навчання, не прямо витікає з нього, а є наслідком саморозвитку індивіда, узагальнення особистісного та діяльнісного досвіду (Болотов и Сериков, 2003).

Дослідження компетентнісного підходу в Україні розпочалося наприкінці ХХ століття і пов'язане з такими іменами, як С. Бондар, І. Єрмаков, О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина, О. Савченко, С. Трубачова, Л. Парашенко, Г. Фрейман, В. Циба та ін. О. Савченко досліджує проблему формування ключової компетентності – умінь учитися в початковій школі. Н. Бухлова, Л. Чернікова, О. Чернишов вивчають процес формування самоосвітньої компетентності. С. Трубачева аналізує загальнонавчальні компетентності школярів. С. Бондар визначає компетентність учнів як інтегрований компонент їх навчальних досягнень. І. Єрмаков зосереджується на життєвій компетентності учнів. І. Родигіна досліджує систему оцінювання компетентностей, сутність поняття компетентність, шляхи її формування в учнів. Н. Бібік, Ю. Мальований, О. Овчарук, О. Пометун розробляють стратегії впровадження досвіду зарубіжних країн у систему освіти України.

Проблему спрямованості освітнього процесу на формування і розвиток компетентностей досліджують російські вчені: І. Агапов, В. Болотов, І. Зимня, Д. Іванов, В. Кальней, Г. Селевко, В. Серіков, А. Хуторський, С. Шишов та ін.

Формуванню освітньої компетентності учнів присвячено праці О. Дахіна, В. Краєвського, А. Хуторського та ін.

Проте до цього часу не існує фундаментальних досліджень зі створення цілісної методологічної, теоретичної, понятійно-термінологічної та методичної бази компетентнісного підходу (Бургун, 2014).

Особливою ознакою модернізації професійно-технічної освіти є переорієнтація її цільових, змістових, організаційних оцінно-результативних конструкторів на компетентнісний підхід, основна концептуальна ідея якого полягає в тому, щоб підготувати нове покоління кваліфікованих робітників, здатних адаптуватися до сучасних технологій виробництва, легко переходити від одного виду праці до іншого, володіти знаннями, уміннями і здібностями, необхідними для широкого кола професій та мобільного соціально-рольового орієнтування (Радкевич, 2011).

Сучасні підходи до підготовки кваліфікованого робітника базуються на впровадженні компетентнісного підходу, а компетентність випускника стає результатом та індикатором його готовності до професійної діяльності та активної ролі в суспільному житті.

Освітній процес у сфері фізичного виховання не залишається осторонь від процесу формування компетентностей випускника. Адже організація систематичних занять фізичними вправами сприяє формуванню необхідних трудових навичок, оптимізації фізичної та психічної підготовки учнів до праці, підвищенню роботоздатності, адаптації організму до умов виробничої діяльності, забезпеченню професійно-прикладного ефекту, виховуючи підприємливість, оригінальність мислення, наполегливість, честолобство, інтуїцію, здатність йти на ризик. Засоби фізичного виховання використовуються для формування в учнів прагнення до лідерства, успіху, готовності приймати управлінські рішення.

Вивчаючи питання формування компетентностей у сфері фізичної культури і спорту, можна визначити декілька шляхів його розв'язання:

- «фізкультурна компетентність» – є системно організованою інтегральною характеристикою людини, яка обумовлена предметним змістом фізичної культури як специфічного виду людської діяльності і властивостями особистості як суб'єкта цієї діяльності, та визначає готовність і здатність до її ефективного застосування під час вирішення життєвих і професійно значущих проблем (Драндров и др., 2013);

- «фізкультурно-оздоровча компетентність» – внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, мотиви, уподобання, інтереси, уміння, навички, програми дій, система цінностей, ставлення до фізкультурно-оздоровчої діяльності, які виявляються в методичній компетентності з упровадження й передачі їх іншим членам суспільства, зокрема у процесі професійної діяльності та в сім'ї (Грибан, 2013);

- «здоров'язбережувальна компетентність» – інтегральна якість особистості, яка проявляється в загальній здатності та готовності до здоров'язбережувальної діяльності, що ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення. Вона охоплює низку життєвих навичок (компетентностей), що сприяють здоровому способу життя (Антонова, 2014);

- «фізкультурно-спортивна компетентність» – складова частина фізичної культури особистості, яка характеризується усвідомленням і прийняттям цінностей фізичної культури для збереження та зміцнення

індивідуального здоров'я, включеності у фізкультурно-спортивну діяльність «для себе» і трансляції цінностей фізичної культури «для інших» – у практику професійної діяльності керованого колективу (Гилазієва, 2004).

Успіх формування компетентності залежить від зрозумілості мети, яку особистість ставить перед собою, від зрілості мотивів, що спонукають до її оволодіння, від ставлення молодого фахівця до свого здоров'я, від загальної та спеціальної фізичної підготовки тощо.

Розвиток компетентностей у сфері фізичної культури та спорту дозволить сформувати систему знань, умінь, навичок, рухових здібностей, організаторських якостей, здатностей вибудовувати індивідуальну стратегію фізкультурно-оздоровчої освіти, рухової активності, мотиваційно-ціннісного ставлення до здорового способу життя, систему відновлення працездатності, уміння використовувати засоби фізичного виховання для реабілітації фізичного і психічного стану після перенесених хвороб тощо. Формування фізкультурно-оздоровчої компетентності здобувачів професійно-технічної освіти є пріоритетним напрямом освітнього процесу з фізичного виховання, який сприяє розвитку необхідних фізичних і морально-вольових якостей з урахуванням специфіки діяльності майбутнього фахівця.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, компетентнісний підхід є одним із основних напрямів модернізації системи освіти, зокрема, у частині освітнього процесу з фізичного виховання. Аналіз наукових досліджень свідчить про можливість широкого впровадження компетентнісного підходу у фізичне виховання закладів професійно-технічної освіти через оновлення змісту теоретичної, методичної та практичної підготовки здобувачів у різних формах організації освітнього процесу.

Перспективами подальших досліджень є перевірка ефективності впровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладів професійно-технічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонова, О., Поліщук, Н. (2011). Здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема (аналіз поняття). *Вища освіта у медсестринстві: проблеми і перспективи: зб. статей всеукраїнської науково-практичної конференції (10–11 листопада 2011)*. Житомир: Полісся, (сс. 27-31) ().
- Болотов, В. А., Сериков, В. В. (2003). Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*, 10, 8-14 (Bolotov, V. A., Serikov, V. V. (2003). Competence model: from idea to educational program. *Pedagogy*, 10, 8-14).
- Бургун, І. В., Штуца, О. В. (2014). Навчально-пізнавальна компетентність як елемент щасливої особистості. *Педагогічний альманах*, Вип. 22, 49-53. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2014_22_9 (Burgun, I. V., Stutsa, O. V. (2014). Educational and cognitive competence as an element of a happy personality.

Pedagogical Almanac, Vol. 22, 49-53. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2014_22_9.

- Гилазієва, С. Р. (2004). *Формирование физкультурно-спортивной компетентности будущих менеджеров* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Челябинск (Hilaziieva, S. R. (2004). *Formation of physical culture and sports competence of future managers* (PhD thesis abstract). Cheliabinsk).
- Грибан, Г. П. (2013). Технологія формування фізкультурно-оздоровчих компетентностей у студентів-аграріїв. *Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Сер. Пед. науки*, 1 (19), 94-104 (Hriban, H. P. (2013). Technology of formation of physical culture and health-improving competences at students-agrarians. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Ser. Ped. Science*, 1 (19), 94-104).
- Драндров, Г. Л., Бурцев, В. А., Шамгуллин, А. З. (2013). Сущностно-содержательная характеристика физкультурной компетентности студентов. *Фундаментальные исследования*, 11-4, 767-771. Режим доступа: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=33201> (Drandrov, H. L., Burtsev, V. A., Shamgullin, A. Z. (2013). Essential and content characteristics of students' physical competence. *Fundamental Research*, 11-4, 767-771. Retrieved from: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=33201>).
- Пометун, О. І. (2004). Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід в сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*, (сс.16-25). К.: К.І.С. (Pometun, O. I. (2004). Theory and practice of consistent implementation of the competence-based approach in the experience of foreign countries. *Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy*, (pp.16-25). К.: К.І.С.).
- Радкевич, В. О. (2011). Науково-методичні основи модернізації змісту професійної освіти і навчання. *Науковий вісник Ін-ту проф.-техн. освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, Вип. 1, 57-68 (Radkevych, V. O. (2011). Scientific and methodological bases of modernization of the content of vocational education and training. *Scientific Bulletin of the Institute of Prof. Tech. Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional pedagogy*, Vol. 1, 57-68).
- Сараєва, С. О. (2012). Компетентнісний підхід до формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування до професійної взаємодії. *Молодь і ринок*, 6 (89), 146-148 (Saraieva, S. O. (2012). Competence-based approach to the formation of readiness of future skilled workers in the field of service for professional interaction. *Youth and Market*, 6 (89), 146-148).

РЕЗЮМЕ

Чернявская Елена. Использование компетентностного подхода в модернизации процесса физического воспитания будущих квалифицированных работников.

В статье представлен анализ возможностей применения компетентностного подхода в сфере физической культуры и спорта в системе организации образовательного процесса по физическому воспитанию заведений профессионально-технического образования; рассмотрены понятия «компетентность», «физкультурная компетентность», «физкультурно-оздоровительная компетентность», «здоровьесберегающая компетентность», «физкультурно-спортивная компетентность». Внедрение компетентностного подхода в физическом воспитании предполагает обновление содержания теоретической, методической и практической подготовки учащихся в разных формах организации образовательного процесса.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, физическая культура, профессионально-техническое образование, квалифицированный рабочий, учебное заведение.

SUMMARY

Cherniavska Olena. The use of a competence-based approach in the modernization of the process of physical education of future qualified workers.

The purpose of the article was to analyze the prospects for introduction of a competence-based approach to physical education process of vocational education institutions.

Methods. Analysis of normative-legal acts, scientific-methodological, psychological-pedagogical literature, system analysis.

Results. The possibilities of using the competence-based approach in the field of physical culture and sports in the system of physical education of the institutions of vocational education were presented. The concepts of "competence", "physical culture competence", "physical culture and health-improving competence", "health-preserving competence", "physical culture and sports competence" are considered. It is proved that development of competences in the field of physical culture and sports will form a system of knowledge, skills, motor skills, organizational skills, ability to build an individual strategy of physical education, physical activity, motivational and value attitude to a healthy lifestyle, recovery system, ability to use means of physical education for the rehabilitation of physical and mental condition after illness, etc.

Conclusions. Formation of physical culture competences of students is a priority of physical education process. This promotes development of the necessary physical and moral qualities, taking into account the specifics of the future specialist.

Competence-based approach is one of the main directions of modernization of the education system, in particular, the process of physical education. The analysis of scientific research testifies to the possibilities of wide introduction of the competence-based approach in physical education of vocational education institutions through updating the content of theoretical, methodological and practical training of the higher education applicants in various forms of organization of the educational process.

Prospects for further research are seen in testing the effectiveness of the implementation of the competence-based approach in the educational process of vocational education institutions.

Key words: competence, competence-based approach, physical culture, vocational education, worker, educational institution.